

Piotr Mitura

Kolekcja zabytków krzemiennych z okolic Chilczyc dawny powiat Złoczów (Ukraina)

W zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie znajduje się interesująca kolekcja zabytków krzemiennych zebranych przez Tadeusza Kołkowskiego w okresie międzywojennym w okolicach Chilczyc¹, dawny pow. Złoczów, ofiarowana w 1962 roku.

Z uwagi na wyjątkową pozycję materiału zdecydowano się na szczegółowe ich opracowanie.

Miejscowość Chilczyce znajduje się około 7 km na NW od Złoczowa na pograniczu dwóch krain geograficznych, Małego Polesia i Wyżyny Podolskiej, w dolinie Bugu. Teren ten pokrywają gliny zwałowe, piaski fluwioglacjalne i rzeczne oraz less².

Zbiór liczy 585 zabytków krzemiennych, w tym 158 narzędzi, 2 odpadki powstałe w trakcie ich produkcji, 4 rdzenie i ich fragmenty, oraz 4 formy związane z ich produkcją, eksploatacją i naprawą. Zabytki wykonane są głównie z surowca pochodzenia kredowego występującego w dwóch odmianach, wołyńskiej popielato-czarnej (najlicznie reprezentowanej) i naddniestrzańskiej szaro-nakrapianej. W ilości śladowej występują zabytki wykonane z krzemienia narzutowego. Znaczna liczba artefaktów charakteryzuje się różnym stopniem spatynowania, od początkowego zbłękitnienia przez odcienie szarego aż po mleczno-białe. Poszczególne egzemplarze bywają często nierównomiernie spatynowane. Część spatynowanych egzemplarzy przy których możliwe było określenie rodzaju surowca w części opisowej została zaliczona do wyżej wymienionych.

Z powodu braku informacji dotyczącej ich dokładnej lokalizacji, oraz sposobu pozyskania (znaleziska luźne, powierzchniowe) w części opisowej i analityczno-syntetycznej zabytki zostały omówione łącznie.

MATERIAŁY

I. Rdzenie i formy techniczne

Rdzenie

1. Dwupiętowy, wiórowy, wspólnoodłupniowy znacznie wyeksploatowany, z odłupnią poszerzoną na boki. Pięty krawędziowe przygotowane kilkoma uderzeniami, wtórnie zaprawiane,

tył surowy pokryty korą. Krzemień wołyński (tabl. II, 9).

2. Jednopiętowy z kilkakrotną zmianą orientacji, wiórowo-odłupkowy, znacznie wyeksploatowany, wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. III, 14).
3. Fragment rdzenia wiórowego jednopiętowego z częściowo zachowaną odłupnią i piętą uformowaną jednym uderzeniem. Krzemień nieokreślony.
4. Łuszczeń wykonany na utraconym obuchu siekierki dwusiecznej. Krzemień wołyński.

Zatępcze

1. Zatępiec z rdzenia wiórowego dwupiętowego. Wykonany z krzemienia jurajskiego? (tabl. II, 7).
2. Fragment zatępca wtórnego z rdzenia wiórowego podstożkowatego. Krzemień wołyński.

Dwupiętniki

1. Dwa egzemplarze wykonane z krzemienia naddniestrzańskiego, w tym jeden z częściowo zachownym zatępiszkiem (tabl. I, 3).

II. Półsurowiec wiórowy i odłupkowy

Wióry

1. Wydzielono 276 egzemplarzy w różnym stanie zachowania, w tym 36 wiórów ich fragmentów ze śladami dwupiętości. Krzemień wołyński — 129, naddniestrzański — 29, narzutowy — 6, przepalony — 16, spatynowany — 96.

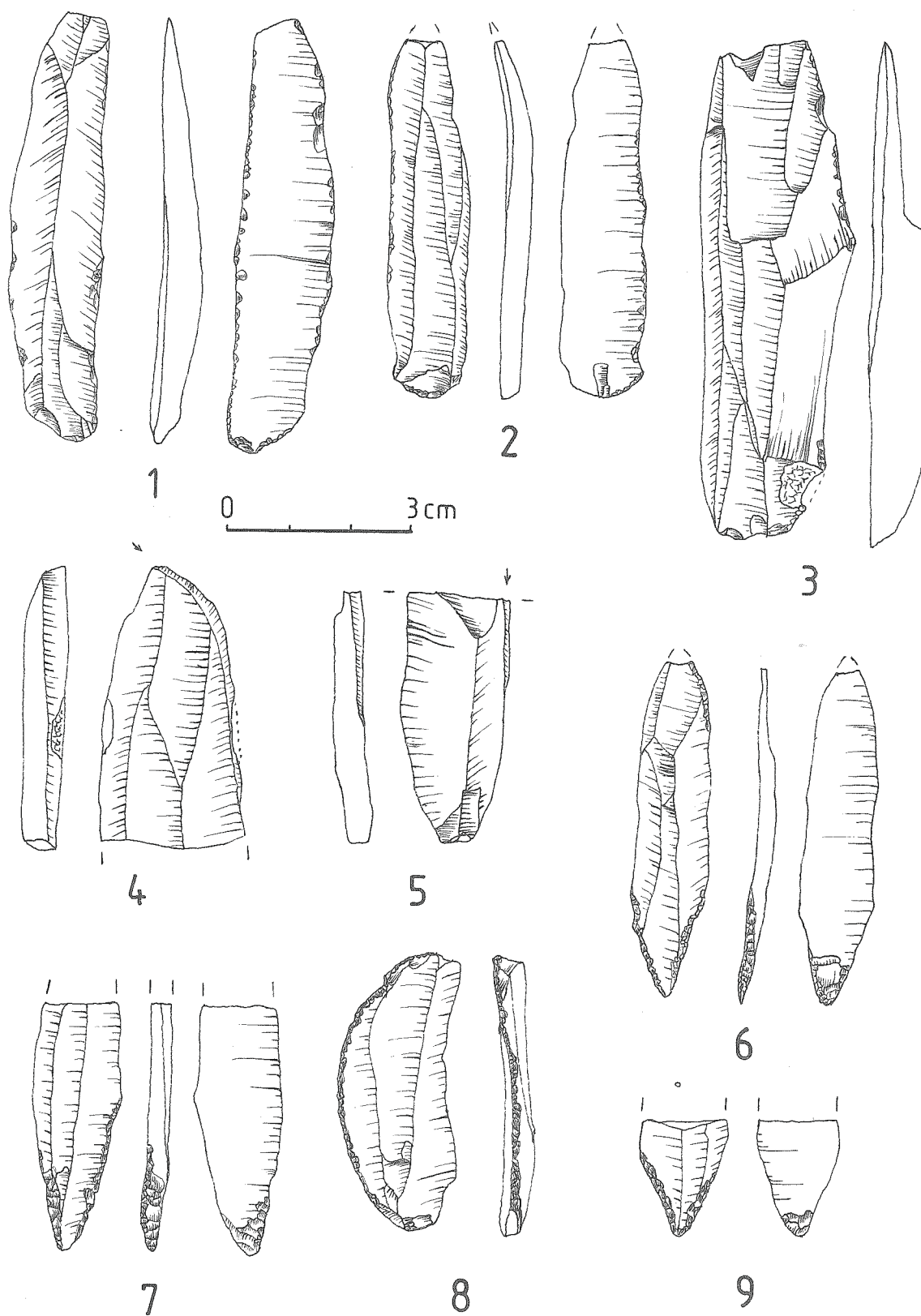
Odłupki

1. Razem z łuskami i okrucami wystąpiło 141 egzemplarzy o różnych parametrach metrycznych. Krzemień wołyński — 86, naddniestrzański — 10, narzutowy — 3, przepalony — 2, nieokreślony — 2, spatynowany — 38.

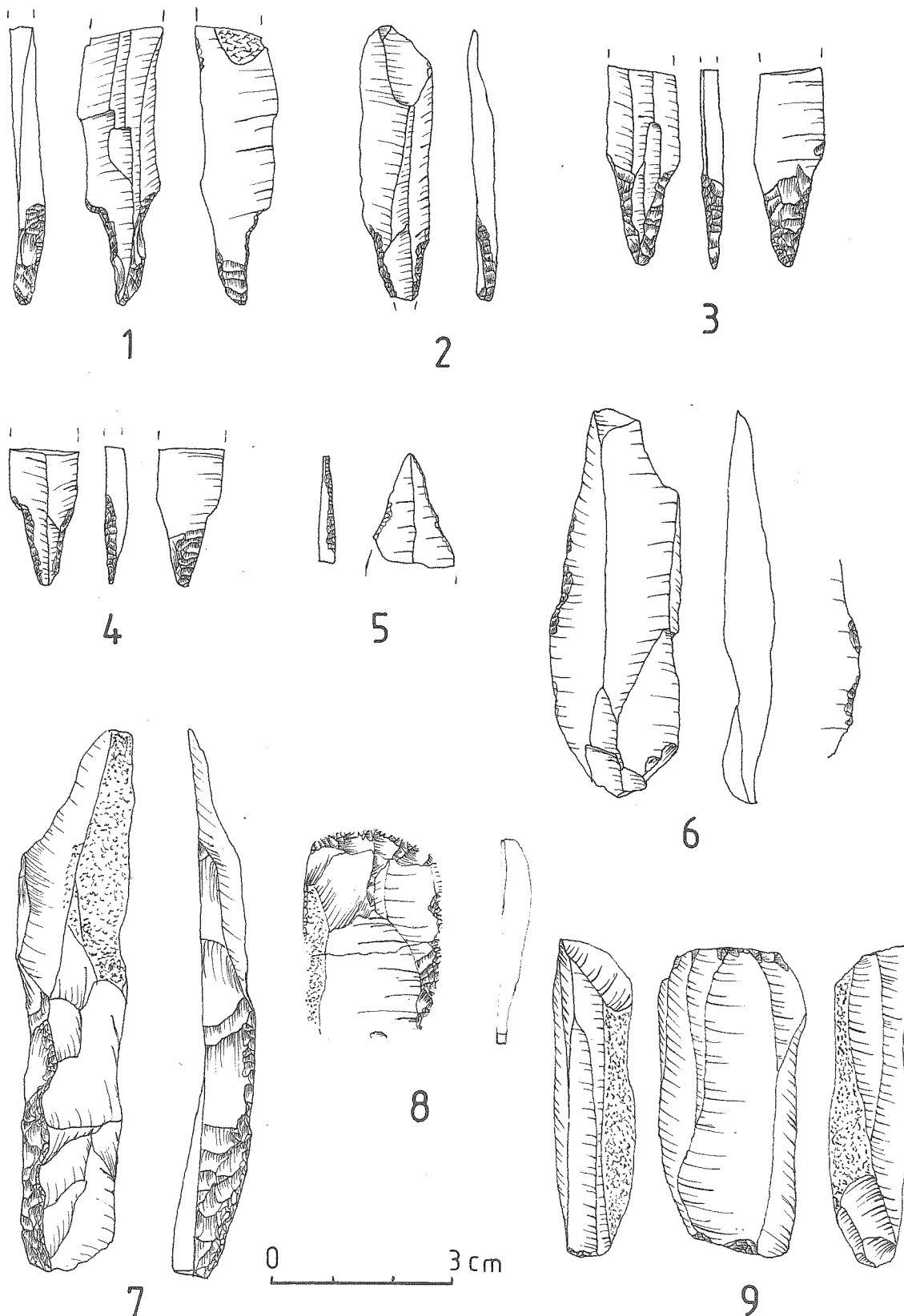
III. Narzędzia

Drapacze

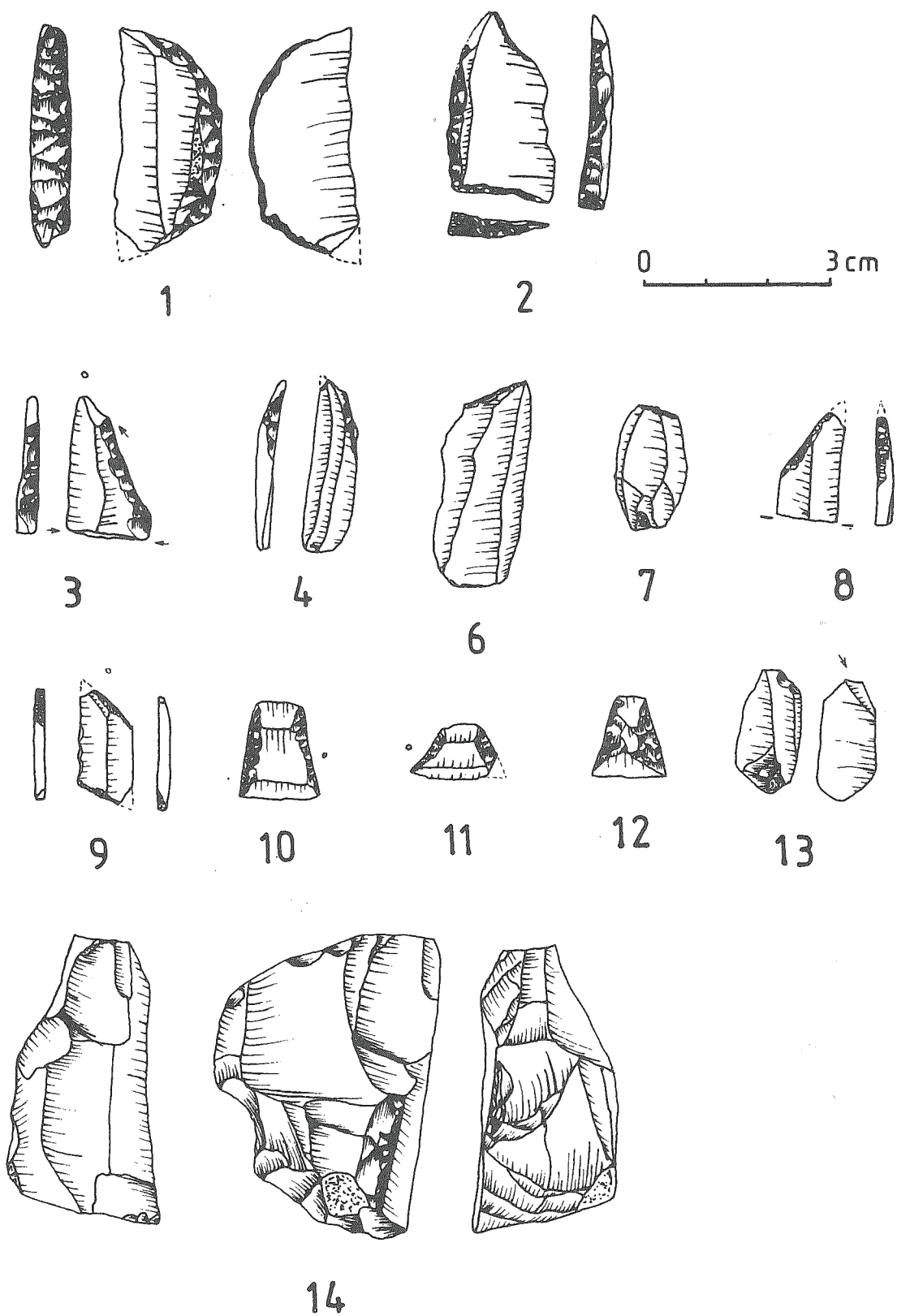
1. Dwa egzemplarze w typie tarnowiańskich, wykonane na skracanych wiórach. Krzemień wołyński (tabl. IV, 6, 7).
2. Dwa okazy wykonane na dwupiętnikach? z retuszem boku, o półstromym słabo zakolonym drapisku. Krzemień wołyński (tabl. II, 8, VI, 1).
3. Dwa makrolityczne wykonane na wióro-odłupkach z krzemienia wołyńskiego, o bardzo stromym, słabo zakolonym drapisku i retuszowanymi bokami, w tym jeden z boków posiada retusz wnękowy (tabl. X, 5). Na jednym z egzemplarzy (tabl. X, 4) stwierdzono ślady użytkowania w postaci zagładzenia drapiska.

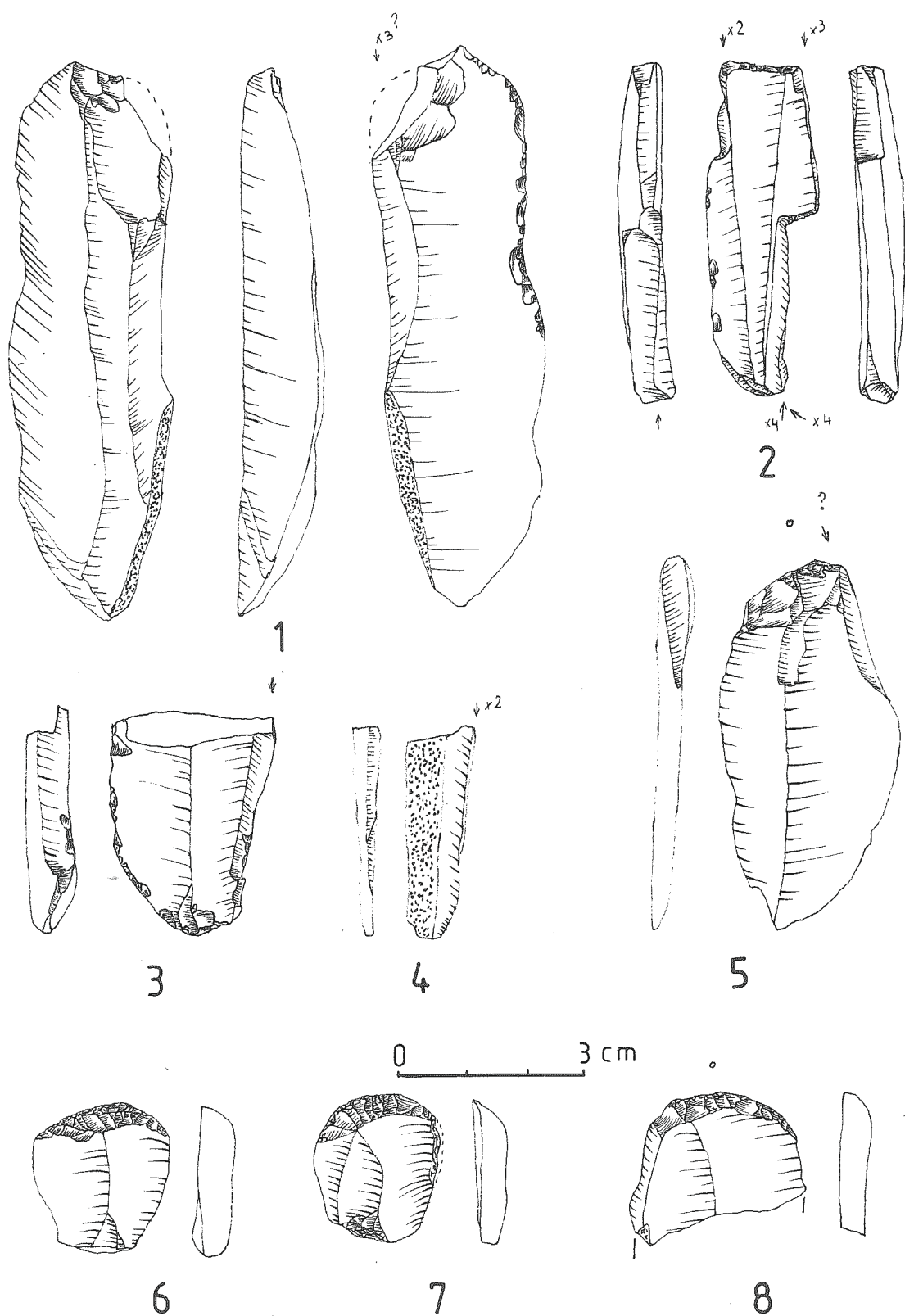
Tab. I. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. I. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. I. Хильчице. Кремневые памятники

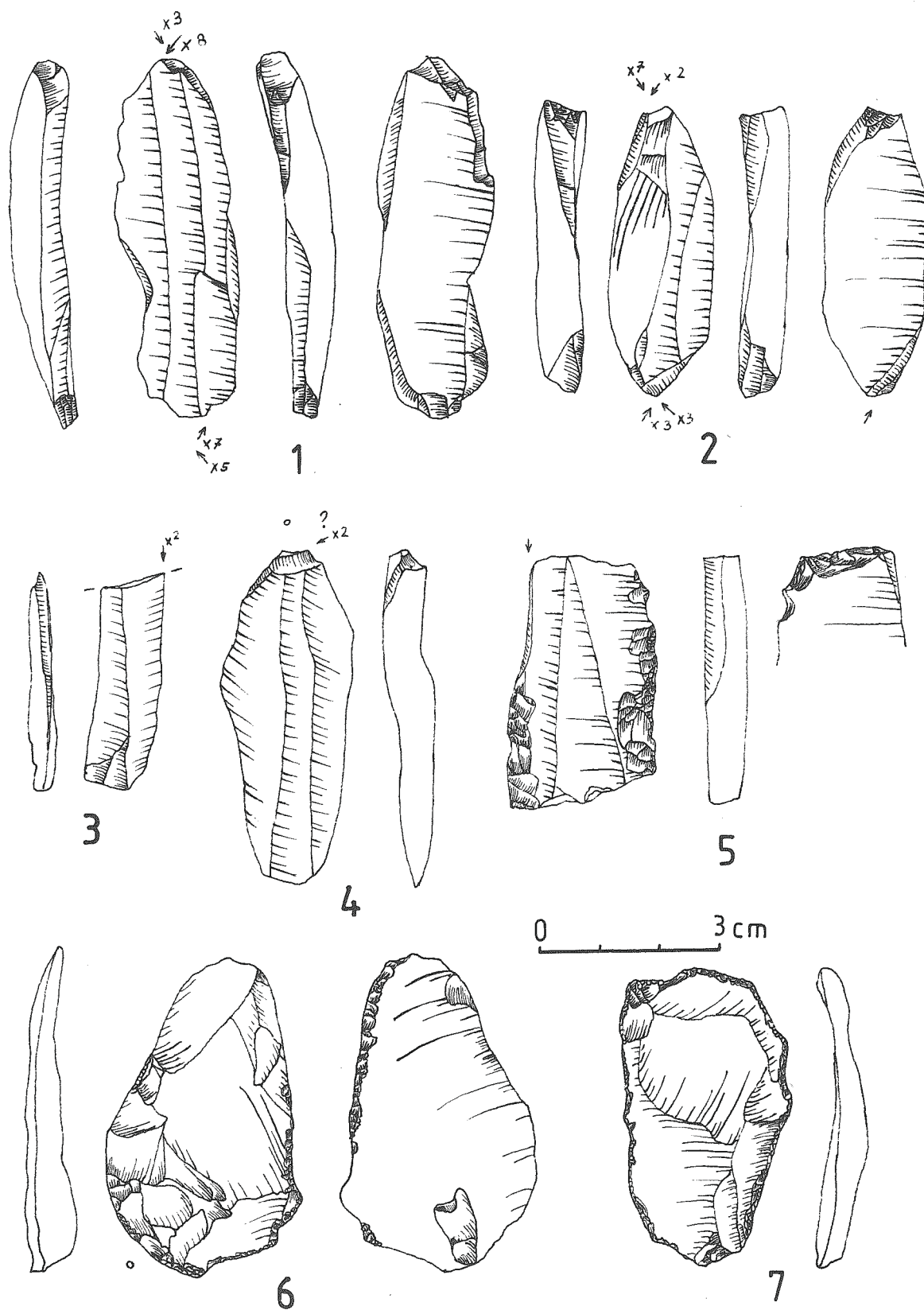
Tabl. II. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. II. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. II. Хильчице. Кремневые памятники

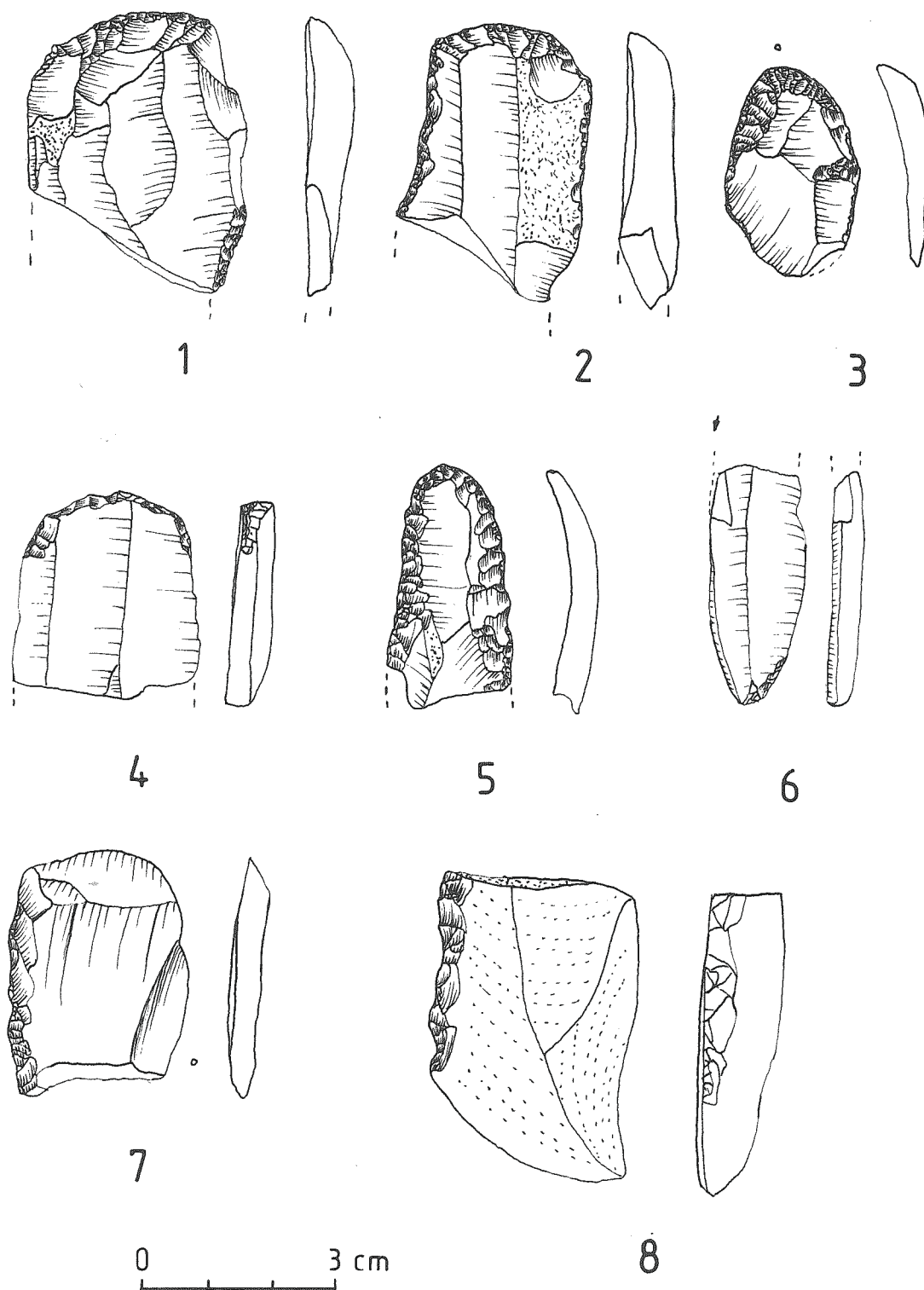
Tabl. III. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. III. Chilczyce. Feuerseinfunde
 Табл. III. Хильчице. Кремневые памятники

Tabl. IV. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. IV. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. IV. Хильчице. Кремневые памятники

Tabl. V. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. V. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. V. Хильчице. Кремневые памятники

Tabl. VI. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. VI. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. VI. Хильчице. Кремневые памятники

4. Jeden na masywnym wiórze o bardzo stromym zakolonym drapisku. Krzemień wołyński (tabl. VI, 4).
5. Trzy okazy wykonane z krzemienia wołyńskiego na regularnych wórach o stromych drapiskach i retuszowanych bokach (tabl. VI, 2, IX, 5, 7).
6. Dwa krępe wykonane z krzemienia wołyńskiego (tabl. IV, 8, IX, 10).
7. Jeden odłupkowy o regularnym, półstromym mocno zakolonym drapisku. Krzemień wołyński (tabl. VI, 3).

Skrobacze

1. Jednoboczny wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. VI, 7).
2. Jednoboczny z retuszem poprzecznej krawędzi. Krzemień wołyński (tabl. V, 6).
3. Obuboczny zbieżny wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. XI, 8).
4. Obuboczny o bokach łukowych, wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. X, 1).
5. Obuboczny z łuskaniem poprzecznej krawędzi. Krzemień wołyński (tabl. V, 7).
6. Poprzeczny łukowy, wykonany z krzemienia naddniestrzańskiego (tabl. X, 3).

Zgrzebla

1. Jednoboczne na surowiaku z krzemienia nieokreślonego (tabl. VI, 8).
2. Dwa jednoboczne na trójkątnych odłupkach z retuszem rynienkowatym. Wykonane z krzemienia wołyńskiego (tabl. X, 2, XI, 5, 6).

Noże

1. Trzy jednoboczne na odłupkach z retuszem obustronnym przykrawędnym płaskim. Krzemień wołyński (tabl. X, 2, XI, 5, 6).
2. Jeden na wiórze z retuszem obustronnym przykrawędnym płaskim. Wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. VIII, 5).

Rylce

1. Jedynek na wiórze z rdzenia dwupiętowego, wykonany z surowca naddniestrzańskiego (tabl. I, 4).
2. Dwa jednaki? uformowane w części przysęczkowej wióra. Krzemień wołyński (tabl. IV, 5), narzutowy (tabl. V, 4).
3. Łamaniec na wiórze z rdzenia w dwupiętowego. Krzemień nieokreślony (spatynowany; tabl. I, 5).
4. Dwa łamańce na wórach, wykonane z krzemienia wołyńskiego (tabl. IV, 4, V, 3).
5. Łamaniec na wiórowcu, wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. VIII, 8).
6. Dwa klinowe środkowe, zdwojone, wielonegatywowe, wykonane z krzemienia wołyńskiego (tabl. V, 1,2).
7. Węglowy? na wierzchniku o uszkodzonym wierzchołku z zachowanymi częściowo negatywami retuszu w typie kostienkowskim i łuskaniem boku na stronę spodnią. Krzemień nieokreślony (spatynowany; tabl. IV, 1).
8. Węglowy boczny, którego formą wyjściową był wiórowiec, wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. IV, 1).
8. Węglowy boczny, którego formą wyjściową był wiórowiec. Wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. V, 5).
9. Węglowy zdwojony wielonegatywowy + klinowy zboczony wielonegatywowy. Krzemień wołyński (tabl. IV, 2).
10. Fragment rylca nieokreślonego wykonanego z krzemienia wołyńskiego (tabl. IV, 3).

Wiórowce

1. Obuboczny z retuszem rynienkowatym płaskim i łuskaniem boku na stronę spodnią. Krzemień wołyński (tabl. IX, 3).
2. Obuboczny o złamanym wierzchołku z częściowym retuszem boku, wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. IX, 1).

3. Dwa fragmenty (części wierzchołkowe) o retuszu obustronnym rynienkowatym zbieżnym. Krzemień wołyński (tabl. VI, 5), przepalony (tabl. IX, 2).
4. Cztery fragmenty wiórowców?, dwu (tabl. IX, 9) i jednobocznych (tabl. VIII, 3) z widocznym starciem użytkowym krawędzi (tabl. VIII, 8) i zagładzeniem podstawy (tabl. VII, 7). Wykonane są z krzemienia wołyńskiego.

Wióry retuszowane

1. Trzy egzemplarze z rdzenia dwupiętowego z drobnym retuszem przykrawędnym, niekiedy zwrotnym. Krzemień nieokreślony (spatynowany tabl. I, 1, 6) i naddniestrzański (tabl. II, 6).
2. Trzydzieści siedem egzemplarzy, prawie wszystkie uszkodzone (ułamane wierzchołki, partie piątkowo-sęczkowe, części środkowe). Dominują wióry średniej wielkości z częściowym retuszem boku (tabl. VIII, 1), czasem zwrotnym, ciągłym przykrawędnym (tabl. VIII, 7). Część jest retuszowana przy wierzchołku (tabl. VIII, 4) i piętcie. Ponadto występują okazy z retuszem strony górnej i dolnej z wyretuszowanymi wnękami (tabl. VIII, 6), oraz z retuszem boków i strony spodniej (tabl. IX, 4). Krzemień wołyński — 25, naddniestrzański — 7, nieokreślony — 2, spatynowany — 3.

Odłupki retuszowane

1. Osiemnaście okazów, w tym osiem dużych i pięć średniej wielkości, pozostałe drobne i bardzo drobne. Kilka okazów pochodzi z wstępnych faz obróbki siekierok dwuściennych lub sierpów. Retusz przykrawędnym, drobny, półstromy, lub płaski, obejmuje krawędzie boczne, partie wierzchołkowe strony górnej, rzadko dolnej. Krzemień wołyński — 14, naddniestrzański — 2, nieokreślony — 2.

Liściaki

1. Sześć uszkodzonych dwukątowych. Krzemień nieokreślony (spatynowany; tabl. I, 6, 7, 9, II, 2-4).
2. Jeden fragment trzoneczkowatego. Krzemień nieokreślony (spatynowany; tabl. II, 1).
3. Jeden fragment części wierzchołkowej? Krzemień nieokreślony (spatynowany; tabl. II, 5).

Półtylcaki

1. Cztery mikrolityczne, dwa lekko skośne (tabl. III, 4, 8), dwa skośne (tabl. III, 6, 7). Krzemień wołyński — 2, nieokreślony (spatynowany) — 2.
2. Zbrojnik janisławicki z intencjonalnie złamaną podstawą. Krzemień nieokreślony (spatynowany; tabl. III, 3).
3. Jeden poprzeczny na masywnym wiórze z bardzo stromym retuszem na stronę spodnią, wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. VII, 1).
4. Poprzeczny na wióro-odłupku z krzemienia narzutowego. Z rdzenia dwupiętowego z bardzo stromym retuszem zachodzącym na stronę spodnią i łuskaniem boków (tabl. VII, 6).
5. Poprzeczny zwojony na wióro-odłupku z rdzenia dwupiętowego, o płaskim retuszu półtylców na stronę spodnią w typie kostienkowskim i retuszem boku. Krzemień wołyński (tabl. VII, 3).

Trapezy

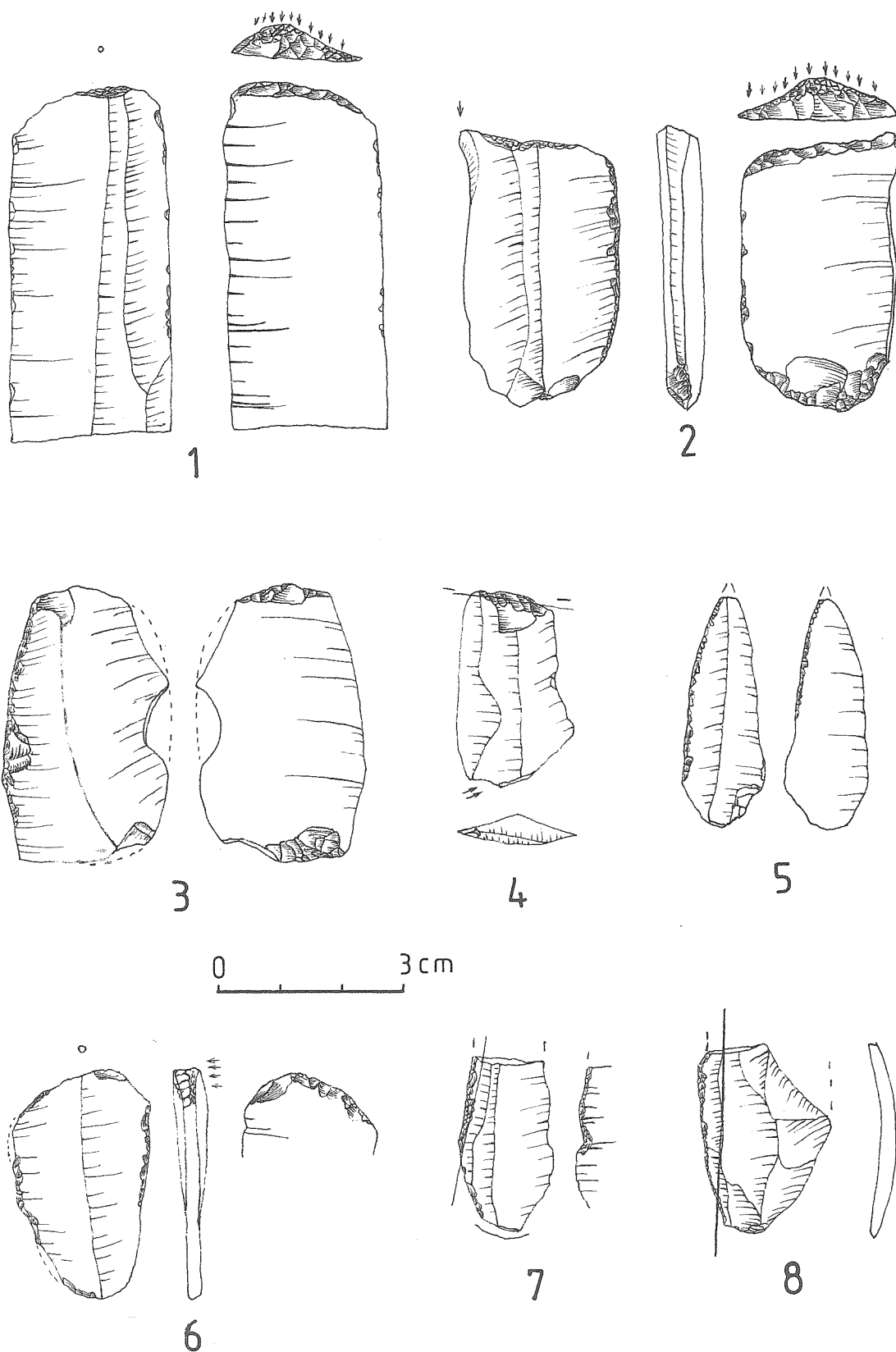
1. Dwa okazy wykonane z krzemienia wołyńskiego (tabl. III, 10, 11).

Tylczaki

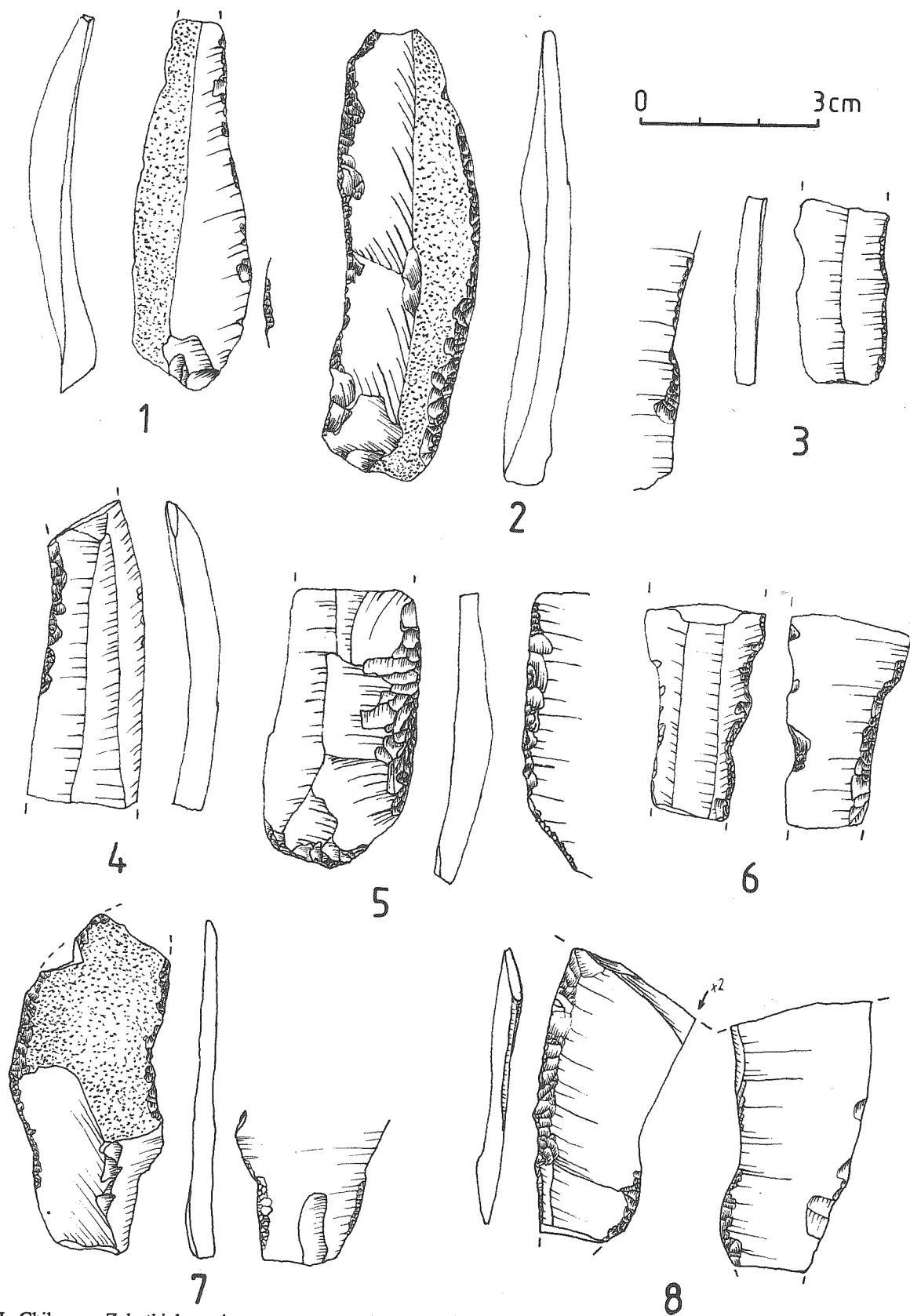
1. Dwa segmenty (tabl. I, 8), w tym jeden o wysokim, bardzo stromym, stopniowym retuszu (tabl. III, 1). Krzemień wołyński nieokreślony (spatynowany).

Trójkąty

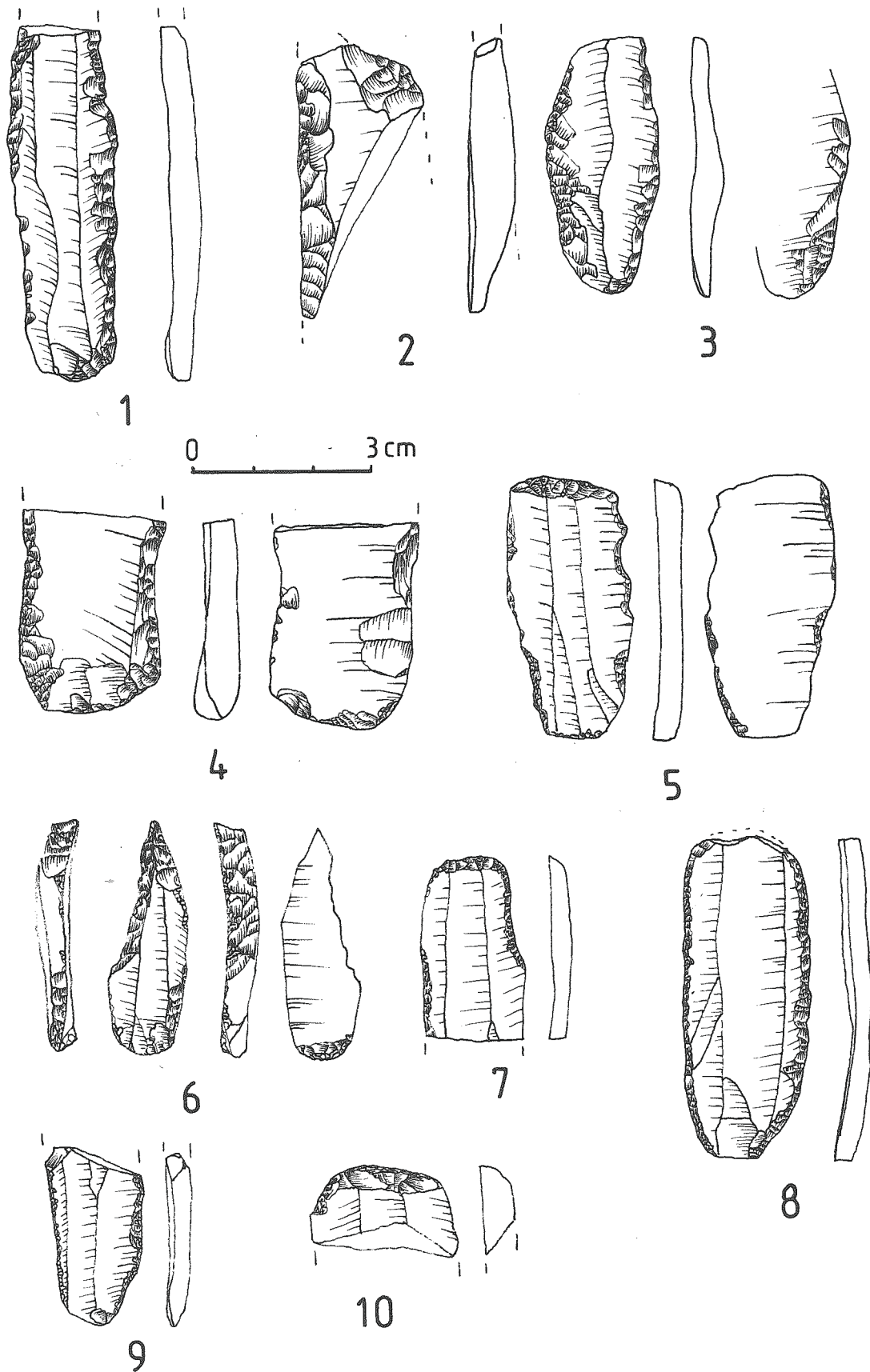
1. Jeden prostokątny na masywnym odłupku z drobnym retuszem trzeciego boku w części wierzchołkowej. Krzemień nieokreślony (spatynowany tabl. III, 2).

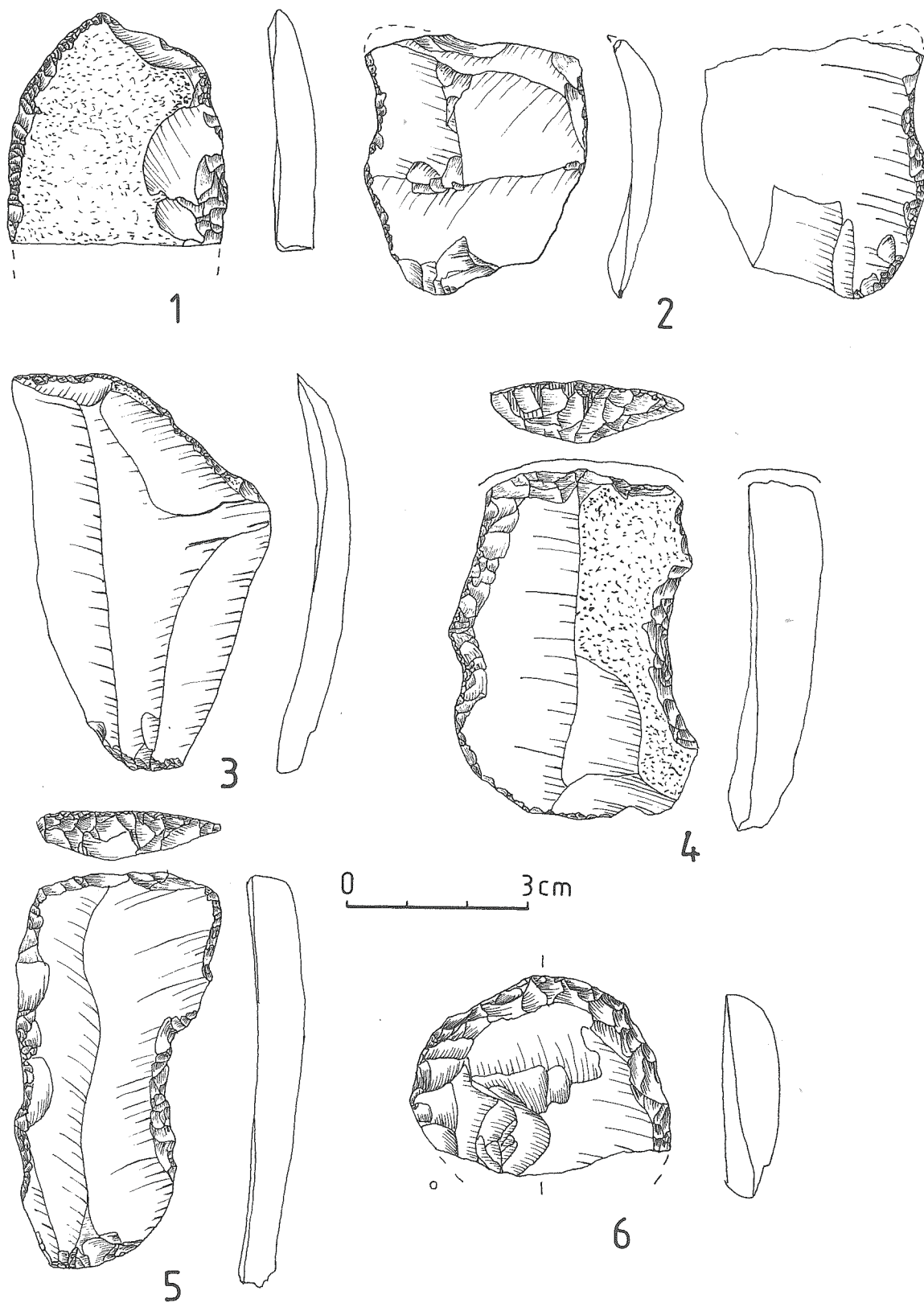
Tabl. VII. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. VII. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. VII. Хильчице. Кремневые памятники

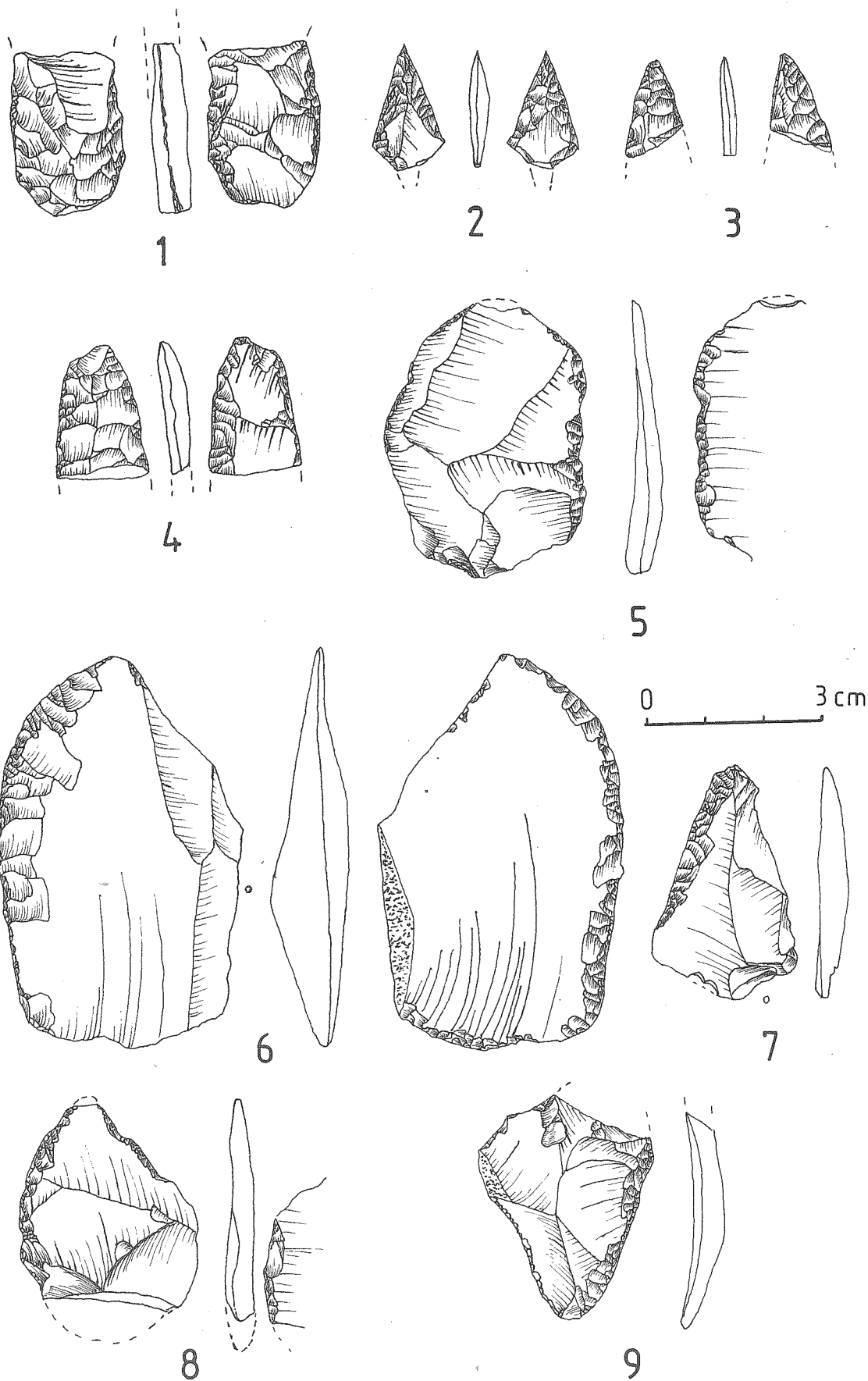
Tab. VIII. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. VIII. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. VIII. Хильчице. Кремневые памятники

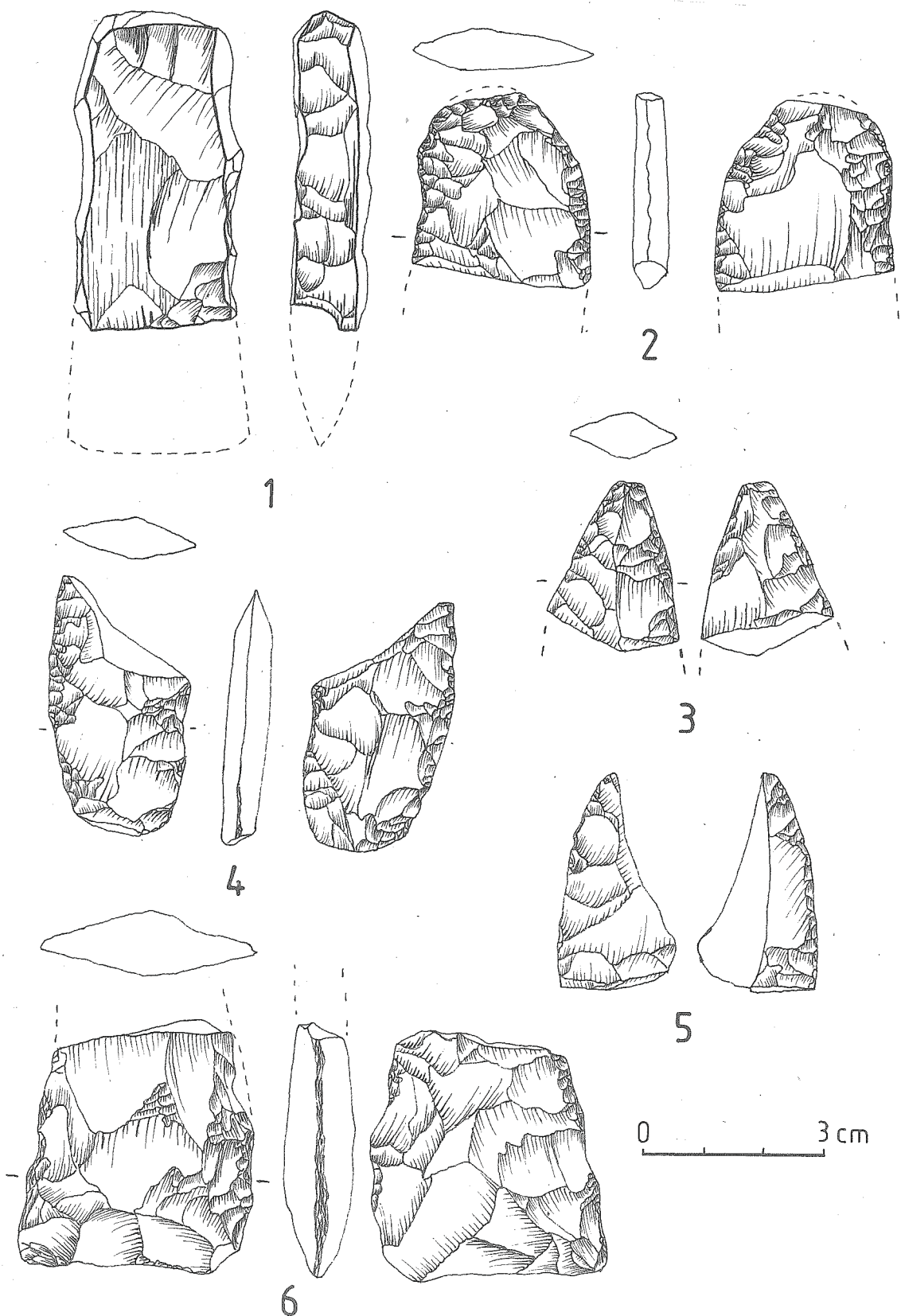
Tabl. IX. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. IX. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. IX. Хильчице. Кремневые памятники

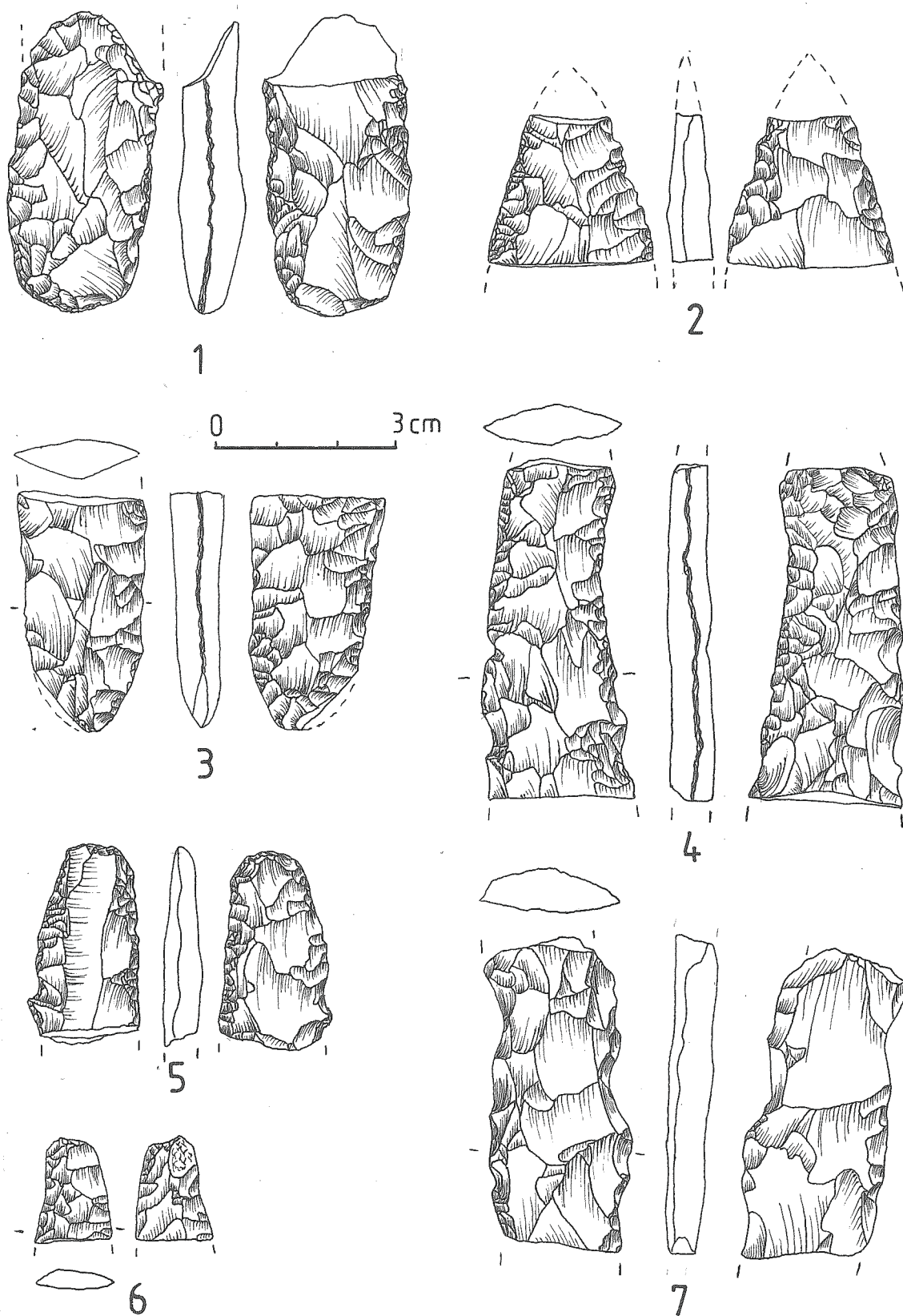
Tabl. X. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. X. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. X. Хильчице. Кремневые памятники

Tabl. XI. Chilczyce. Zabytki krzemienne
Taf. XI. Chilczyce. Feuersteinfunde
Табл. XI. Хильчице. Кремневые памятники

Tabl. XII. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. XII. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. XII. Хильчице. Кремневые памятники

Tabl. XIII. Chilczyce. Zabytki krzemienne
 Taf. XIII. Chilczyce. Feuersteinfunde
 Табл. XIII. Хильчице. Кремневые памятники

Romby

1. Jeden mikrolityczny wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. III, 9).

Pazury

1. Jeden egzemplarz ze stromym retuszem i ścienieniem partii sęczkowo-przypiętkowej. Krzemień nieokreślony (tabl. IX, 5).

Wiertniki

1. Wydzielono jeden okaz wykonany na smukłym wiórze z krzemienia wołyńskiego (tabl. VII, 5).

Narzędzia kombinowane

1. Drapacz na wiórowcu wykonany z krzemienia wołyńskiego (tabl. IX, 8).
2. Półtylczak z poprzecznym półtylcem retuszowanym stopniowo na stronę spodnią + rylec węglowy boczny z węglowiskiem uformowanym retuszem stromym na stronę spodnią. Krzemień wołyński (tabl. VII, 2).
3. Półtylczak o lekko skośnym półtylcu ukształtowanym retuszem rynienkowatym + rylec węglowy zdwojony. Krzemień wołyński (tabl. VII, 4).
4. Półtylczak skośny + rylec nieokreślony (uszkodzony). Krzemień przepalony (tabl. VI, 5).

Grociki

1. Jeden trapezowaty (tabl. III, 12) zbliżony do typu Sośnia. Wykonany z krzemienia wołyńskiego.
2. Cztery fragmenty uformowane retuszem powierzchniowym (tabl. XI, 3, 4, XIII, 6), w tym jeden trzoneczkowaty (tabl. XI, 2). Wykonane są z krzemienia wołyńskiego

Groty

1. Fragment grotu? (część środkowa). Krzemień wołyński (tabl. XII, 2).

Sierpy

1. Jedenaście fragmentów (tabl. XI, 1, XII, 2—6, XIII, 1, 3—5, 7). Wszystkie wykonane z krzemienia wołyńskiego.

Siekierki

1. Siekierka czworosienna o utraconym ostrzu wykonana z surowca wołyńskiego (tabl. XII, 1).

IV. Odpadki powstałe w trakcie formowania rylców i zbrojników

Rylczaki

1. Wydzielono jeden egzemplarz z rylca klinowego wykonany z krzemienia wołyńskiego.

Rylcowce

1. Stwierdzono jeden taki egzemplarz odbity (tabl. III, 13), wykonany z krzemienia wołyńskiego.

W skład omawianej kolekcji wchodzi również pięć skałek krzemiennych używanych do broni palnej, fragmenty ceramiki z wczesnej epoki żelaza, oraz wyroby brązowe, które będą przedmiotem innego opracowania.

ANALIZA

Podstawowym elementem umożliwiającym ocenę kulturowo-chronologiczną zabytków jest kryterium typologiczno-techniczne. Znaczenie pomocnicze mają dane statystyczne dotyczące udziału poszczególnych typów narzędzi zaczerpnięte z dobrze datowanych stanowisk.

Paleolit

Wśród zabytków wchodzących w skład omawianej kolekcji jedynie 6 wyrobów można łączyć z osadnictwem plejstoceniowym. Są to: segmenty (tabl. I, 8, III, 1), trójkąt prostokątny (tabl. III, 2), zdwojony półtylczak kostien-

kowski (tabl. VII, 3), rylec? (tabl. IV, 1) oraz zgrzebło (tabl. VI, 8). Przedstawione zabytki a zwłaszcza segmenty posiadają liczne analogie we wczesnogórnopaleolitycznej kulturze zwierzynieckiej⁴, na stanowiskach Zwierzyniec⁵, Korpacz⁶.

Paleolit schyłkowy reprezentowany jest przez stosunkowo liczną grupę zabytków kultury świderskiej. Są to: rdzeń dwupiętowy (tabl. II, 9), zatępiec (tabl. II, 7), dwupiętnik (tabl. I, 3), liściaki (tabl. I 6, 7, 9, II, 1—5), drapacze (tabl. II, 8, IV, 6—8, VI, 1), liczne wióry dwupiętowe, w tym także retuszowane (tabl. I, 1, 2, II, 6) oraz wykonane z nich rylce (tabl. I, 4, 5). Najliczniejszych analogii dostarczyły klasyczne zespoły z Bereźca⁷, Gaji Lewiatyńskich⁸, Sapanowa⁹, Zalaźca¹⁰.

Mezolit

Za niewątpliwie mezolityczne wyroby należy uznać rylcowiec (tabl. III, 13), liczne zbrojniki (tabl. III, 3—11). Wśród których na uwagę zasługują, zbrojnik janisławicki (tabl. III, 3) charakterystyczny dla kultury janisławickiej, romb (tabl. III, 9) licznie występujący w kulturze grebieńnickiej, a także sporadycznie notowany w zespołach janisławickich¹¹ oraz grocik trapezowaty (tabl. III, 12) występujący w subneolitycznych kulturach strefy leśnej. Warto zaznaczyć że z tej miejscowości znane są inne materiały mezolityczne wzmiankowane w literaturze archeologicznej¹², które z uwagi na dużą wartość poznawczą wymieniane są przy okazji zestawienia stanowisk¹³.

Neolit

Reprezentowany jest przez kilkanaście wyrobów, których zaliczenie do kultur neolitycznych występujących na terenie Ukrainy jest bardzo trudne gdyż pewne rodzaje zabytków np. wióry retuszowane, niektóre typy wiórowców, drapaczy powtarzają się nieraz w różnych inwentarzach kulturowych. Wydaje się jednak, że w większości mamy a tu do czynienia z zabytkami kultur tzw. „poprzelomowych”.

Z kulturą lubelsko-wołyńską należy wiązać, fragment wiórowca (tabl. IX, 2), rylce (tabl. IV, 2, V, 1, 2, 5), sierpaki (tabl. VII, 7, 8) oraz prawdopodobnie pazur (tabl. IX, 6). Posiadają one liczne analogie na większości znanych stanowisk tej kultury min. Antopola¹⁴, Strzyżowa¹⁵, Werbkowic¹⁶. Kulturę pucharów lejkowatych reprezentują drapacze (tabl. IX, 5, 7, 8) mające min. analogie na stanowisku w Grudku Nadbużnym¹⁷. Do kultury amfor kulistych trzeba zaliczyć półtylczaki i rylce węglowe (tabl. VII, 1, 2, 6)¹⁸.

Wczesna epoka brązu

Jest w omawianej kolekcji naliczniej reprezentowana przez: skrobacze (tabl. V, 6, 7, VI, X, 1, 3, XI, 8), drapacze (tabl. VI, 3, 5), zgrzebła (tabl. XI, 5, 7, 9), noże (tabl. VIII, 5, X, 2, XI, 5, 6), grociki (tabl. XI, 2—4, XIII, 6), fragmenty sierpów (tabl. XI, 1, XII, 2—6, XIII, 1, 3—5, 7) oraz fragment grotu? (tabl. XIII, 2). Są to wyroby charakterystyczne dla wczesnobrązowych kultur postsznurowych posiadające liczne analogie na większości znanych stanowisk¹⁹.

Reasumując stwierdzić należy, że występowanie tak bogatego osadnictwa w okolicach Chilczyc o dużej rozpiętości chronologicznej: paleolit górny, schyłkowy, mezolit, neolit, wczesna epoka brązu. Uwarunkowane było zapewne bliskością od wschodni krzemienia. Niepoślednią rolę w osadnictwie z okresu neolitu i wczesnej epoki brązu odgrywały także występujące tu lessy.

Przypisy

¹ Z tej miejscowości znane są inne materiały krzemienne. J. Bryk, *Osady epoki kamiennej na wydmach nadbużańskich*, „WA”, t. 9, 1924, s. 50—68.

² M. Tyczyńska, *Środowisko geograficzne Ukrainy* (w:) Ukraina teraźniejszość i przeszłość, Prace historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego, z. 32, 1970, s. 13—20.

³ Fragmenty ceramiki był uprzejmy określić dr S. Czopek.

⁴ Chciałbym w tym miejscu serdecznie podziękować prof. J. K. Kozłowskiemu i dr K. Sobczykowi za interpretację kulturową tych zabytków, którzy tym samym potwierdzili wcześniejsze przypuszczenia autora co do ich pochodzenia.

Pragnę także podziękować dr J. Liberze który był łaskaw udzielić mi wiele cennych wskazówek pomocnych przy pisaniu tej pracy.

⁵ E. Sachse-Kozłowska, S. K. Kozłowski, *Nowa kultura górnopaleolityczna w Europie Środkowej. Ze studiów nad materiałem ze stanowiska Zwierzyniec I*, „APolski”, t. 20, 1975, s. 275—286.

⁶ G.V. Grigorieva, *Pozdnepaleolitičeskie pamjatniki s geometričeskimi mikrolitami na Russkoj Rawninie*, „Krotkie Soščenenija Instituta Archeologii AN SSSR”, t. 173, 1983, s. 55—61, teŝe, *Mongoslojnana poznepoleolitičeskaja stojanka Karpac w Moldawii* (w:) Izyskania po mezolitu i neolitu SSSR, 1983, s. 18—27, S. K. Kozłowski, E. Sachse-Kozłowska, *Ku-*

ltura zwierzyniecka”, czy zwierzyniecka grupa kultury szeleckiej?, „APolski”, t. 29, 1984, s. 427—434.

⁷ A. Cynkałowski, *Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego* Warszawa 1961, s. 16.

⁸ J. Bryk, *Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części południowego Wołynia*, Lwów 1928, s. 5—14.

⁹ tamŝe, s. 14—25.

¹⁰ Z. Sulgostowska, *Prahistoria międzyrzecza Wisły, Niemna i Dniestru u schyłku plejstocenu*, Warszawa 1989, s. 160.

¹¹ S. K. Kozłowski, *Pontic Elements in the Mesolithic of South-Eastern Poland(w)* Memoires Archologiques, Lublin 1985, s. 20 i n.

¹² J. Bryk, *Osady...*, s. 51—53.

¹³ *Archeologia Ukrainkoj SSR*, Kiev 1985, s. 85.

¹⁴ B. Balcer, *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*, Wrocław 1983, s. 106, ryc. 16, 11—14.

¹⁵ tamŝe, s. 103, ryc. 14, 1—6.

¹⁶ tamŝe, s. 106, ryc. 16, 1, 3.

¹⁷ W. Gumiński, Gródek Nadbużny. Osada kultury pułcharów lejkowatych, Wrocław 1989, s. 131, ryc. 70.

¹⁸ B. Balcer, *Wytwórczość...*, s. 215, ryc. 42, 9, 10, 15—17.

¹⁹ min. B. Ginter, R. Rogoŝzińska, *Przyczynki do poznania grup kultury ceramiki sznurowej (na podstawie stanowiska w Majdanie Mokwińskim, pow. Kostopol, USSR)*, „Mat.Arch”, t. 6, 1965, tabl. VIII, X, 2, XI, 1; J. Machnik, *Stosunki kulturowe na przełomie neolitu i epoki brązu w Małopolsce (na tle przemian w Europie Środkowej)* (w:) *Materiały do prahistorii ziem polskich*, cz. 3, Epoka brązu, z. 1, Warszawa 1967, tabl. IX, X, 23, 24, XI, 10—17, XV, 8—11; B. Balcer, *Osada kultury mierzanowickiej na stanowisku 1 w Mierzanowicach woj. tarnobrzeŝskie*, „WA” t. 42, 1977, s. 189, ryc. 7; J. Kopać, *Wstępna charakterystyka technologiczno-typologiczna wczesnobrązowego przemysłu krzemienno z Ivanowic, woj. Kraków*, „APolski”, t. 21, 1976, s. 93, tabl. II, 5, 8, s. 98, tabl. III, 6—9, s. 100, tabl. IV, 1, 2, 4—7.

Piotr Mitura

Sammlung von Feuersteinfunden aus der Gegend um Chilaczyce, ehemaliger Kreis Złoczów (Ukraina)

Zusammenfassung

In den Sammlungen des Rzeszower Bezirks Museums befindet sich eine interessante Feuersteinfundsammlung, von Tadeusz Kołkowski in der Zwischenkriegszeit gesammelt und 1962 dem Museum geschenkt.

Die Sammlung zählt 585 Feuersteinfunde, darunter 168 Geräte, Knollen und technische Formen. Sie wird durch folgende Funde repräsentiert: hochpaleolithische Funde der Zwierzyniec-Kultur (Taf. I, 8, III, 1, 2, IV, 1, VI, 8, VII, 3), spätpaleolithische Funde der Świdry-Kultur (Taf. I, 1—7, 9, II, 1—9, IV, 6—8, VI, 1), mesolithische Erzeugnisse (Taf. III, 3—11, 13), neolithische Funde der Lublin-Wołyńien-Kultur

(Taf. IV, 2, V, 1, 2, 5, IX, 2), der Trichterbecherkultur (Taf. IX, 5, 8, 7), der Kugelamherkultur (Taf. VII, 1, 2, 6) sowie Funde der frühbronzenen Postschnurkulturen (Taf. V, 6, 7, VI, 3, 5, 7, VIII, 5, X, 1—3, XI, XII, XIII).

Das Auftreten in der Gegend um Chilaczyce einer so reichen Besiedlung von großer chronologischer Spanne war sicherlich mit der Bug-Nähe als Wasserarterie und geringer Entfernung von Feuersteinfundstellen bedingt. Eine nicht unbeachtende Rolle in der Besiedlung aus dem Neolithikum und aus der frühen Bronzezeit spielten in dieser Gegend auftretende Löss.

Собрание кремневых памятников района Хильчиц — бывший Злочевский район (Украина)

Резюме

В собраниях Окружного музея в Жешуве имеется интересная коллекция кремневых памятников, собранная Тадеушем Колаковским в межвоенном периоде, переданная им в дар в 1962 году.

Коллекция насчитывает 585 кремневых памятников, в том числе 168 орудий труда, нуклосов и технических форм. Её представляют памятники: верхнепалеолитические звежинецкой культуры (табл. I, 8, III, I, 2, IV, 8, VIII, 3), позднепалеолитические памятники свидерской культуры (табл. I, I—7, 9, II, I—9, IV, 6—8, VI, I), мезолитические изделия (табл. III, 3—II, 13), неолитические культуры: люблинско-во-

лынская (табл. IV, 2, V, 1, 2, 5, IX, 2), воронковидных сосудов (табл. IX, 5, 7, 8), шаровидных амфор (табл. VII, 1, 2, 6), а также памятники раннебронзовых поселенческих культур (табл. V, 6, 7, VI, 3, 5, 7, VIII, 5, X, I—3, XI, XII, XIII).

Выступление в районах Хильчиц такого богатого поселенчества с большим хронологическим диапазоном было обусловлено, вероятно, соседством реки Буг как водного пути и небольшим расстоянием от выхода кремневых пород. Немаловажную роль в поселенчестве периода неолита и ранней эпохи бронзы играли выступающие здесь лёссы.